

Raki

Raki Polski

W Polsce występują cztery gatunki raków:

- Rak szlachetny (*Astacus astacus*) - gatunek rodzimy
- Rak błotny (*Astacus leptodactylus*) - gatunek rodzimy
- Rak sygnowy (*Pacifastaus leniusculus*) - gatunek inwazyjny
- Rak przegowaty (*Orconectes limosus*) - gatunki inwazyjny

Pozostałe:

- Raki akwarystyczne - gatunki obce.

Budowa ciała raka:

W zewnętrznej budowie raka można wyróżnić dwie wyróżniające się wyraźnie części:

- głowotułów
- odwłok.

{s25769foto20129}

Rys. 1 - budowa ciała raka.

Ciało pokrywa oskórek zbudowany z chityny stanowiący **szkielet zewnętrzny**.

Jego główną część to pancerz (*karapaks*) okrywający głowotułów, tworzący pokrywy jamy skrzelowej i dziób (*rostrum*) wyciągnięty do przodu w stosunku do otworu gębowego.

{s25769foto20131}

Rys. 2 - karapaks.

Narz?dami oddechowymi u raka s? **skrzela** b?d?ce silnie ukrwionymi, w?osowatymi uwypukleniami osk?rka cia?a. Skrzela wyrastaj? z boku segment?w tu?owia i u nasady odn?y kroczych.

Na ka?dym segmencie cia?a wyrasta u raka jedna para **odn?y** pe?ni?cych rozmaite funkcje:

- czuciowe (dwie pary czu?k?w)
- zwi?zane z pobieraniem pokarmu
- kroczone (do kt?rych zalicza si? r?wnie? szczypce)
- rozrodcze.

Oczy: umieszczone s? na s?upkach zapewniaj?cych mo?liwo?? ich poruszania i patrzenia w r?wnych kierunkach.

Na cz??ci g?owowej znajduj? si? odn?a:

- czu?ki I i II pary - dwuga??ziste, s?u??ce do odbierania bod?c?w dotykowych i chemicznych
- ?uwaczki - szcz?ki I i II pary s?u?? do pobierania i rozdrabniania pokarmu
- szcz?kon?a I, II i III pary.

Na cz??ci tu?owiowej znajduje si? 5 par odn?y kroczych:

- I para jest przekszta?cona w szczypce potrzebne do chwytania zdobyczy i obrony.
- pary II i III odn?y kroczych s? zako?czone drobnymi szczypcami, a IV i V pazurami.

Na cz??ci odw?okowej znajduje si? 6 par pleopodi?w:

- 2 pierwsze pary pleopodi?w u samca to gonopodia - s?u?? do kopulacji, u samicy I para pleopodi?w jest w ca?kowitym zaniku.
- ostatnia para pleopodi?w to uropodia, wraz z ostatnim segmentem odw?oka (*telsonem*) tworz? one p?etw? ogonow?.

{s25769foto20132}
Rys. 3 - kończyny raka.

Rak szlachetny (*Astacus astacus*) - gatunek rodzimy

Nasz rodzimy rak zwany rakiem rzeczny, szerokoszczypcowym, szewcem.

{s25769foto20133}
Rys. 4 - rak szlachetny (*Astacus astacus*).

Występowanie:

Dziki rzeki, strumienie i jeziora o czystej i bogatej w tlen wodzie - Cała Polska, przy czym względnie pospolity jest jedynie na południowym wschodzie i w Karpatach.

Unikaj wody z mulistym lub zabagnionym dnem.

Rozmiar i masa:

Dorasta do 20cm, 200-250 gram

Cechy rozpoznawcze:

Pancerz głowułów - względnie gładki, jedynie nieliczne bardzo krótkie kolce na bokach karapaksu.

Budowa szczypiec - masywne, krótkie, szerokie, szczelina pomiędzy palcami szczypiec.

Barwa szczypiec - zabarwiona na czerwono dolna powierzchnia.

Struktura szczypiec - duże guzki na wewnętrznym brzegu szczypiec.

Pokarm:

Głównie roślinność podwodna zawierająca duże ilości wapnia jak moczarka, rogatek, ramienica, rdest wodny i glony. Ponadto w jadospisie występują drobne wodne bezkręgowce jak małżoraczkę, skąposzczety, wioślarki, chrzączki, larwy wodnych owadów, mielizki oraz martwe zwierzęta jak nieme ryby i inna padlina.

Zagrożenia i ochrona:

Dżuma racza - infekcja wywołana przez *Aphanomyces astaci* - specyficzny grzyb raków paszety raków, w szczególności raka szlachetnego. Choroba ta pojawiła się w Europie w XIX wieku (prawdopodobnie w roku 1860) w północnych Włoszech, która błyskawicznie rozniosła się po całej Europie. Dżuma zdzieliła populację raka i przenoszona była drogą wodną głównie poprzez działania człowieka.

Choroba ta może przenosić się też na niedosuszonym sprzęcie wędkarskim jak podrywki, siatki do przechowywania ryb, wodery i przynęty. Dlatego warto po każdym wędkowaniu dokładnie suszyć sprzęt, najlepiej na słońcu, a w ciągu dnia unikać obławiania położonych daleko od siebie stanowisk. Nie wolno jako przynęty stosować raków złowionych w innych wodach niż te, w których się aktualnie wędkuje, gdyż sprzyja to przenoszeniu chorób.

Połów raków szlachetnych w Polsce na szeroką skalę rozpoczęto od 1924 roku - 220 ton, w 1927 roku 611 ton (rekord), potem wielkość odłowów spadała aż do roku 1939. W latach 1952-1999 odławiano nadal tonami raka szlachetnego, gdzie w roku 1958 odłowiono rekordowo 55 ton.

U schyłku XX wieku eksport raków w Polsce zupełnie ustał. Wszystkie odłowy bazowały na populacjach dzikich, które stopniowo ulegały ograniczeniu na skutek nieplanowanej eksploatacji.

W Polsce gatunek ten objęty jest szczególną ochroną gatunkową, znajduje się w polskiej czerwonej księdze zwierząt. Dodatkowo uznany został za gatunek wysokiego ryzyka narazony na wyginięcie (VU - kategoria zagrożenia). Oba te gatunki są wypierane przez introdukowane raki prągowate i sygnowe.

Rak błotny (*Astacus leptodactylus*) - gatunek rodzimy

Nasz rodzimy rak zwany rakiem stawowym, długoszczypcowym, krawcem

{s25769foto20134}

Rys. 5 - rak błotny (*Astacus leptodactylus*).

Występowanie:

Pierwotnie zamieszkiwała zlewiska Morza Czarnego i Kaspijskiego. Przybyła do Europy Zachodniej w XVIII wieku poprzez wybudowane przez człowieka kanały przez Wołgę z dopływami Dniepru i dalej z rzekami wpadającymi do jeziora Onega i Ladoga. Stamtąd opanowała zlewisko Bałtyku. Jest mniej wymagający od raka szlachetnego, nie jest więc tak dobrym wskaźnikiem czystości wód. Zamieszkuje zbiorniki wodne różnego typu.

Rozmiar i masa:

Dorasta do 30cm, zwykle osiąga wielkość 15cm, 200 gram i powyżej.

Cechy rozpoznawcze:

Pancerz głowotarczów - wąski, chropowaty (szorstki w dotyku dzięki licznym małym kolcom)

Budowa szczypiec - wąskie, długie palce przylegają do siebie.

Barwa szczypiec - biaława lub kremowa od spodu, nigdy czerwona.

Pokarm:

Odżywia się roślinami o dużej zawartości wapnia jak moczarka, rogatek, ramienica, rdestnica, wywócznik, a także drobnymi bezkręgowcami (np. ślimakami).

Zagrożenia i ochrona:

W Polsce gatunek ten objęty jest częściową ochroną gatunkową. Oba te gatunki są wypierane przez introdukowane raki przegowate i sygnowe. Rybami żywiącymi się w wodach stojących są: okonie, sandacze, sumy, węgorki a także dla młodych raków karpowate. Żywią się nimi także ptaki i ssaki, w tym wydry.

Rak sygnowy (*Pacifastaus leniusculus*) - gatunek inwazyjny

Zwany także szwedzkim, kalifornijskim

{s25769foto20136}

Rys. 6 - rak sygnowy (*Pacifastaus leniusculus*).

Występowanie:

Pochodzi z zachodniego wybrzeża Ameryki Północnej.

Gatunek inwazyjny.

Powodem jego introdukcji była odporność na dżumę raczej, która zdziesiątkowała populację raka szlachetnego - miała stać się jego zastępcą. Występuje w kilkunastu stanowiskach Polski Północnej.

Rozmiar i masa:

Średnia długość ciała raka sygnowego wynosi 10cm, a jego masa 150g. Największe osobniki (zazwyczaj samce) dorastają do 20cm i mogą ważyć ponad 200g.

Cechy rozpoznawcze:

Pancerz głowotarczów - masywne, krótkie, szerokie, brak jakichkolwiek kolców.

Budowa szczypiec - biała do jasno-niebieskiej, płama na nasadzie ruchliwego palca szczypiec.

Brak guzków na szczypcach odróżnia go od raka szlachetnego.

Zagrożenia i ochrona:

Rak został wprowadzony w roku 1955 przez szwedzkich astakologów z jeziora Tahoe. Występuje na dużym obszarze Europy, do Polski sprowadzany był trzykrotnie.

Jednak w Polsce jest uważany za gatunek inwazyjny (podobnie jak rak przęgowaty), ponieważ jest nosicielem choroby - dżuma raczej. Stanowi zagrożenie dla rodzimych gatunków, szczególnie dla raka szlachetnego. Badania wykazały, że prawdopodobnie rak błotny może znieść konkurencję z rakiem sygnowym. Szybciej się rozmnaża i znosi trudniejsze warunki środowiskowe niż rodzime gatunki. Został sklasyfikowany jako gatunek najmniejszej troski w Czerwonej Księdze Gatunków Zagrożonych. Obecnie jest wykorzystywany do badań nad skutecznym lekiem przeciwko dżumie raczej.

{s25769foto20137}

Rys. 7 - rak przęgowaty (*Orconectes limosus*).

Występowanie:

Pochodzi z wód śródlądowych Ameryki Północnej, został sprowadzony przez niemieckiego hodowcę Maxa von dem Borne w 1890r. Rozpowszechnił się potem na większość obszaru Europy. Powodem introdukcji była jego odporność na dżumę raczej, która powodowała wtedy masowe śnięcia europejskich raków.

Rozmiar i masa:

Jest mniejszy od innych raków, zwykle osiąga wielkość 8cm, maksymalnie 13cm, do 40g.

Cechy rozpoznawcze:

Pancerz głowotarczów - pole ostrych kolców na "policzkach" przed i za bruzdą karkową.

Budowa szczypiec - małe.

Barwa szczypiec - biało-szara.

Odwłok - ciemnoczerwone pręgi poprzeczne.

Zagrożenia i ochrona:

Nowy gatunek okazał się jednak nieprzydatny gospodarczo ze względu na małe rozmiary.

Wypiera ze środowiska naturalnego inne raki (szlachetnego i błotnego) ze względu na swoją odporność na niekorzystne warunki środowiska i choroby - jest też nosicielem raczej dżumy.

Raki akwarystyczne - gatunki inwazyjne.

Dodatkowo od kilku lat zagrożeniem dla europejskich wód są raki ze sklepów akwarystycznych przywiezione z całego świata, które wpuszczane są także do oczek wodnych lub bezpośrednio przez akwarystów do naszych akwenów!

Przykładem takiego gatunku inwazyjnego jest rak marmurkowy (*Procambarus virginalis*) z niejasnym rodowodem, który nie potrzebuje samca i samoistnie się rozmnaża poprzez dzieworództwo (partenogenetycznie). Wpuszczenie takich gatunków może całkowicie zachwiać równowagę ekologiczną, a także całkowicie zmienić dietę występujących w wodzie i na lądzie zwierząt.

{s25769foto20138}

Rys. 8 - rak marmurkowy (*Procambarus virginalis*).

{s25769foto20139}

Rys. 9 - rak florydzki (*Procambarus alleni*).

Przepisy PZW - RAPR:

IV. ZASADY WŁÓWKOWANIA

3. Włódkowanie

3.7. **Raków przęgowatych, raków sygnałowych** oraz ryb z gatunku trawianka, babka bycza, czebaczek amurski i sumik karłowaty **po złowieniu nie wolno wypuszczać do łowiska**, w którym je złowiono, ani do innych wód.

Projekt zliczania i ochrony raków:

<https://malerzeki.wordpress.com/2017/07/07/szukamy-rakow/#more-1115>

Inne informacje:

/panel/brepo_file_emulator/81TGYCZWq3JsbvODWakb

<http://www.iop.krakow.pl/gatunkiobce/defaultd457.html?nazwa=opis&id=36&je>

Opracowa?: Michał Kiersztyn - grafik/informatyk - PZW Zarząd Okręgu w Bielsku-Białej

Korekta: Maciej Bonk - monitoring przyrodniczy, faunistyka - Instytut Ochrony Przyrody PAN.

2023-06-17 15:53:20